

*Андрій Козачук
(м. Київ, Україна)*

УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (на матеріалі текстів малої прози)

У статті аналізуються приклади перекладу емоційної лексики з української мови англійською, зокрема приділено увагу передачі вигуків, лайливих слів та слів із суфіксами, що надають вислову емоційного маркування. Досліджено випадки використання прийомів заміни і трансформації, а також розглянуто різний ступінь стилістичних зсувів при перекладі; проаналізовано буквализми як один з їх чинників. Встановлено ступінь адекватності перекладу у кожному випадку.

Ключові слова: *переклад, емоційне мовлення, вигуки, маркована лексика.*

В статье рассматриваются примеры перевода эмоциональной лексики с украинского на английский язык. Уделяется внимание передаче междометий, ругательств и слов с эмоционально маркирующими суффиксами. Исследуются случаи использования приёма замены, трансформации, а также рассматривается разная степень стилистических смещений в процессе перевода; анализируются буквализмы как один из их факторов. Устанавливается степень адекватности перевода в каждом случае.

Ключевые слова: *перевод, эмоциональная речь, междометия, маркированная лексика.*

The article goes on examples of emotional lexical units translation from Ukrainian into English on the material of the short prose. The emphasis is given to rendering interjections, offensive language and the words marked emotionally by means of suffixes. The cases of applying substitution, transformation and different extent of stylistic shift in the course of translation have been analysed; the literal translation as their factor being considered. The degree of translation adequacy is estimated in each example.

Key words: *translation, emotional speech, interjections, marked lexicon.*

Як відомо, художній текст характеризується певним відсотком так званих стилістично маркованих слів, які виконують певну прагматичну та когнітивну функцію. Навести точний та

повний перелік всіх художніх засобів неможливо через відсутність їх єдиної глобальної класифікації, однією з причин чого є постійний розвиток мови як системи та поява нових засобів художньої виразності. Це призводить до утримання лідерських позицій проблемою дослідження стилістично маркованої лексики серед актуальних проблем сучасної лінгвістики.

Аналіз способів передачі стилістично маркованої лексики при перекладі художньої прози допомагає визначити ступінь адекватності перекладу. Яскравим прикладом такої лексики є сукупність емоційно навантажених лексичних одиниць у прямій мові персонажів, присутня як у діалогічному, так і в монологічному мовленні.

Відтак, метою статті є компаративний аналіз емоційно навантаженої лексики у текстах української малої прози та її англійських перекладах. Завдання – визначити ступінь зміни стилістичного маркування зазначених лексичних одиниць. Матеріалом дослідження послужили зразки малої прози Б. Грінченка, Г. Хоткевича та М. Коцюбинського, а також їх англійські відповідники у перекладі сучасної канадської перекладачки Роми Франко.

Проаналізувавши джерельну базу, зазначимо, що серед досліджень у галузі стилістики емоційно маркованих висловів відомі праці Л. Дудки, Л. Овсієнко, В. Святюця, М. Федурко, особливості їх перекладу досліджували Є. Ангерчік, М. Болдирєва, В. Остроушко, А. Пікалова та ін.

За теоретичну основу розвідки візьмемо зокрема твердження М. Голянич про те, що стилістично маркована лексика несе у собі відбиток різних, у тому числі експресивних, стилів і протиставляється стилістично нейтральній лексиці [4, с. 217]. Відтак під емоційною лексикою ми розуміємо сукупність лексичних одиниць певної мовної підсистеми, які несуть у собі додаткове конотативне значення, семантично пов'язане з вираженням певних емоцій.

За О. Ахмановою, емоційна лексика має стійку емоційну забарвленість, а основним змістом емоційного слова є вираження почуттів. Серед підкласів емоційних слів називаються вигуки та

лайливі слова [2, с. 214, 525]. Як бачимо, емоційна лексична одиниця характеризується якісними семантичними змінами.

Аналізуючи семантику емоційної лексики, А. Дзюбенко чітко диференціює експліцитне значення, яке представлене у тексті засобами власне мовних знаків, і імпліцитне значення, яке декодується реципієнтом тексту за допомогою звернення до власного інтелекту та емотивної пам'яті [8, с. 47–48]. Таким чином, у процесі рецепції емоційної лексики важливу роль відіграє суб'єктивний чинник, від якого залежить те, наскільки відрізняється прагматичне значення, передбачене авторським наміром, від сприйнятого читачем. При перекладі подібного тексту також має місце вплив перекладача, який прямо залежить від особливостей суб'єктивного сприймання ним тексту. Зокрема, А. Пікалова та О. Алексєєва зазначають, що перекладач має звертати увагу на лексико-семантичні, морфологічні та синтаксичні явища емоційно маркованого тексту [13, с. 238].

Здійснена нами вибірка емоційно навантажених лексичних одиниць показала, що найчастіше у малій прозі Б. Грінченка, Г. Хоткевича та М. Коцюбинського з метою вираження емоцій використовуються вигуки, лайливі слова, а також лексика з різними суфіксами, які додають емотивності тощо.

Розглянемо особливості передачі кожного з названих класів лексики. Якщо проаналізувати передачу вигуків іншою мовою, то важко не погодитися з М. Болдиревою та А. Сітко у тому, що неправильний переклад або вилучення вигуків може призвести до знебарвлення емоційності тексту (у публікації зокрема йдеться про діалогічне мовлення) [3, с. 53]. Іншими словами, вигуки у тексті часто виконують функцію маркерів емоційності, хоча ця їх функція не єдина: **(1U) *Ге, хлопче? Цього ми не можемо своєю волею зробити...*** [5, с. 10] / **(1E) *Heh, young fellow! We can't do that on our own...*** [21, p. 103].

Як бачимо з прикладу **(1)**, вигук *ге* вживається для привернення уваги і передається не власне еквівалентом *eh*, а його інваріантом *heh*, що може додати до нього національного звучання [15; 27, p. 433].

В обох мовах, які беруть участь в аналізованому напрямі перекладу, існує також явище вигукової полісемії: **(2U) Oh**, *болить моя душа...* [19, с. 471] / **(2E) Oh**, *how my heart aches...* [25, р. 178]. **(3U) Oh**, *що за наївні міркування!* [20, с. 489] / **(3E) Oh** *what naïve thoughts!* [24, р. 274].

Так, за даними довідкових лексикографічних джерел, у прикладі (2) виділений вигук виражає застереження, у випадку (3) – почуття невдоволення та докору [15; 27, р. 947]. Примітно те, що у вказаному випадку зберігається полісемія одного і того самого вигуку як у вихідному тексті (пор. приклади **2U** і **3U**), так і в тексті перекладу (пор. приклади **2E** і **3E**).

В окремі класи виділяються також вторинні вигуки та звуконаслідувальні слова [16, с. 217, 218]. Щодо вторинних вигуків, то ми поділяємо думку Л. Дудки про те, що існують вигуки з імперативною модальністю, а також імпліцитно мотивовані вигуки, у яких часто превалює саме емоційне значення [9, с. 97]. Розглянемо випадок вживання вторинного вигуку: **(4U) Яка підлота, яка злоба!** [18, с. 172] / **(4E) What vileness, what malice!** [26, р. 253].

У прикладі (4) все речення складається з двох вторинних вигуків, які належать до групи емоційних [16, р. 217]. Як бачимо, у зазначеному випадку передача емоцій, виражених вторинним вигуком, не становить особливих труднощів. Цікавим, на наш погляд, є використання у тексті вторинного вигуку, який є запозиченням з французької мови і зберігає оригінальний правопис. На підставі поглядів В. Остроушко, вважаємо, що у цьому випадку маємо справу з інтернаціональним вигуком, який зберігає своє контекстуальне значення [12, с. 53]: **(5U) O!.. Charmant!** [19, с. 476] / **(5E) Oh! Charmant!** [25, р. 184]. Так у тексті перекладу залишається французьке слово, що не лише зберігає конотативне значення з емоційним забарвленням, але і передає певні риси мовної ситуації, зображеної у творі.

Яскравим прикладом використання емоційно маркованих звуконаслідувальних слів є зокрема такий: **(6U) А так-так! Цинь-цинь-цинь!** [7, с. 348] / **(6E) Yes, yes! Chirp-chirp!** [23, р. 130]. У прикладі (6) використовується еквівалентний переклад, який в

цілому не наслідує звукову форму слова у мові вихідного тексту. І хоч далі у тексті перекладу спостерігаємо втрату асонансу, з якою прямо пов'язане зменшення ступеню емоційного забарвлення тексту, але ми свідомо не акцентуємо на цьому увагу, оскільки це виходить за межі обраної теми розвідки.

Близькими до емоційних вигуків за семантикою є так звані емоційно марковані слова, які зберегли номінативну функцію, зокрема лайливі слова, прокльони тощо [16, с. 72]. Проаналізуємо способи їх передачі: (7U) *E, дурний!* [6, с. 46] / (7E) *Oh, I'm such a fool!* [22, р. 120]. (8U) *Луха година його просила!* [7, с. 362] / (8E) *It's an evil hour that has asked it to come out!* [23, р. 142]. (9U) *Князь вас усіх, сукиних синів, на світі держить, а ви раз у стільки літ не хочете стрінути його?* [19, с. 469] / (9E) *The prince supports all of you, you sons-of-bitches, and you don't even want to go and see him every few years?* [25, р. 175]. (10U) *Брешеш, іродко!* [7, с. 380] / (10E) *You are lying, devil's daughter!* [23, р. 156].

Як бачимо на матеріалі прикладу (7), досить часто такі слова у тексті вживаються разом з вигуками, що лише підсилює емоційну виразність їх власну і вигуків. Власне емоційно маркована лексема *дурню* [15] передається за допомогою еквівалента, у якому практично не зберігається відповідне стилістичне маркування [27, р. 527], але при цьому спостерігається збереження елементів ексекрації як стилістичної фігури [14, с. 63], що в англійському тексті досягається за допомогою трансформації, яка полягає в додаванні підмета та дієслова-зв'язки, що утворює предикативний центр двоскладного речення.

У прикладі (8) спостерігаємо явище буквализму при перекладі. Взагалі, буквализм коментується О. Калустовою як результат некоректного обрання перекладачем оптимальної одиниці перекладу [10, с. 201]. Якщо погодитися з цією думкою, то можемо припустити, що наведений вираз можна було передати еквівалентом з мови перекладу, оскільки наявний варіант не сприймається англомовними читачами природно. Але ми не можемо напевно стверджувати про відсутність наміру перекладачки надати репліці певного національного колориту, хоча у дослівному перекладі ступінь емоційності втрачається.

У прикладі (9) використовується лексема, яка в усіх розглянутих словниках позначена як вульгаризм [15; 27, р. 131, 1326; 11, с. 224], тобто їй притаманна так звана негативна семантика. На нашу думку, наведений у прикладі (9) переклад є вдалим, оскільки через збереження семантики лексичної одиниці адекватно передано ступінь емоційності мовлення.

У прикладі (10) у вихідному реченні обидва слова мають у словнику певні позначки, відповідно *брешеш* – розмовне, *ірод* – лайливе [15]. Але у тексті перекладу лише одне слово позначене як розмовне, інші – не мають спеціальних позначень [27, р. 370]. Таким чином, з точки зору лексичного значення, переклад досить точний, але з точки зору стилістики – не досить адекватний, оскільки ступінь емоційності не переданий у повній мірі.

Як зазначено у деяких наукових працях, українська мова має й інші засоби вираження емоційності. Так, досліджуючи українську словотвірну морфологію, М. Федурко приділяє увагу так званім емоційним афіксам, які є досить часто використовуваним в українській мові засобом підсилення емотивності лексичних одиниць [17, с. 248], що, однак, є більш ніж нетиповим для англійської мови, завжди, на нашу думку, становить певні труднощі при їх перекладі.

Розглядаючи способи вирішення такої проблеми, Є. Ангерчік доводить, що втрата частини експресивної семантики у цьому випадку неминуча, проте, створюючи адекватний переклад, перекладач має прагнути передати основну ідею, використовуючи наявні засоби мови перекладу [1, с. 7]. Розглянемо 2 пари прикладів: (11U) *Якісь неудачні офіцерики...* [18, с. 176] / (11E) *Unsuccessful officers...* [26, р. 258]. (12U) *Дайте мені коляки!* [19, с. 477] / (12E) *Give me a cudgel!* [25, р. 186].

У прикладі (11) суфікс *-ик* додає семантиці слова зневажливості [15], проте його відповідник є стилістично нейтральним [27, р. 945]. Крім того, неудачні за контекстом означає *недолугі*; поданий варіант перекладу лексеми є стилістично нейтральним і буквалістичним. Суфікс *-як* у прикладі (12) надає слову значення збільшеності, маркуючи його [15], відповідник в англійському тексті також є нейтральним [27,

р. 327], хоча в обох випадках перекладачка намагається передати емоційність засобами контексту тощо.

Таким чином, передача емоційної лексики у проаналізованих випадках становить вагомому перекладацьку проблему. Серед розглянутих семантичних та стилістичних засобів емоційної виразності найлегше досягти адекватності перекладу при передачі вигуків, як первинних, так і вторинних. Переклад згрубілої та розмовної лексики, так званих лайливих слів та прокльонів може становити певні труднощі, оскільки хоч обидві мови і містять відповідні лексичні пласти, але еквівалент у мові перекладу не завжди має аналогічне емоційне забарвлення. Найсильніше втрачається емоційна конотація у спробах передати англійською мовою семантику українських суфіксів, які беруть участь у стилістичному маркуванні емоційності. Як правило, цей випадок міжмовної лакунарності компенсується використанням властивих англійській мові засобів, зокрема за допомогою контексту.

Розглянута проблема відкриває подальші перспективи у дослідженні перекладу стилістично маркованої лексики у художньому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ангерчік Є. Експресивно забарвлена лексика як елемент розмовно-побутового стилю в українсько-англійському перекладі (на матеріалі твору О. Гончара «Собор») / Є. Ангерчік // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 25. – 2012. – С. 5–7.
2. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов / О. Ахманова. – Изд. 4 е, стер. – М. : КомКнига, 2007. – 570 с.
3. Болдирева М. Переклад англійських вигуків / М. Болдирева, А. Сітко // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 06.04 – 07.04.2012 / [за заг. ред. А. Гудманяна, С. Сидоренка] ; НАУ (Україна), Гуманіт. ін-т, Каф. англ. філол., Сиб. федер. ун-т (Російська Федерація), Ін-т економіки, упр. та

- природокористування, каф. ділової інозем. мови. – К. : Аграр-Медіа Груп, 2012. – С. 52–56.
4. Голянич М. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. Голянич, Р. Стефурак, І. Бабій ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, Ін-т філол., каф. укр. мови. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011. – 272 с.
 5. Гринченко Б. Безь хлиба / Б. Грінченко // Гринченко Б. Писання. У 2-х т. – К. : Віль, 1905 – .
Т. 2. – С. 7–24.
 6. Гринченко Б. Сестрыця Галя / Б. Грінченко // Гринченко Б. Писання. У 2-х т. – К. : Віль, 1905 – .
Т. 2. – С. 41–52.
 7. Гринченко Б. Хатка в балци / Б. Грінченко // Гринченко Б. Писання. У 2-х т. – К. : Віль, 1905 – .
Т. 2. – С. 343–385.
 8. Дзюбенко А. К проблеме исследования эмоций в различных областях гуманитарного знания / А. Дзюбенко // Альянс наук: вчений вченому : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 лют. 2011 р. : У 8 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2011. – Т. 4 : Наукові праці з філології. – 2011. – С. 45–49.
 9. Дудка Л. Вигуки як супутники імперативу / Л. Дудка // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: Тези доповідей XII наукової конференції з міжнародною участю. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 96–98.
 10. Калустова О. Інтерференція як чинник буквалізмів при перекладі / О. Калустова // Міжкультурна комунікація. Теорія і практика перекладу. – К. : Видавничий Дім Дм. Бураго, 2003. – С. 194–201.
 11. Кудрявцев А. Англо-русский словарь-справочник табуизированной лексики и эвфемизмов : Ок. 10 000 слов и выражений / сост. А. Кудрявцев, Г. Куропаткин. – М. : КОМТ, 1993. – 304 с.
 12. Остроушко В. До проблеми перекладу вигуків / В. Остроушко // Проблеми перекладознавства, комунікативної та когнітивної лінгвістики / І. Шевченко (ред.). – Х. : Лівий Берег, 2003. – С. 53–55.

13. Пікалова А. Зіставний аналіз засобів творення експресивності тексту (на матеріалі англійського перекладу роману М. Стельмаха «Кров людська – не водиця») / А. Пікалова, О. Алексеева // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика», 1–2 квітня 2011 р. / Національний авіаційний університет ; [за заг. ред. : А. Гудманяна, С. Сидоренка]. – К. : Аграр Медіа Груп, 2011. – С. 236–240.
14. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Святовець. – К. : Академія, 2011. – 176 с.
15. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970 – 1980) [Електронний ресурс] / Webmezha, 2012. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s>.
16. Сучасна українська мова : Підручник / О. Пономарів, В. Різун, Л. Шевченко та ін. ; За ред. О. Пономарева. – К. : Либідь, 1997. – 400 с.
17. Федурко М. Емоціональність в структурі українського національного характеру в контексті словообразовательної морфології / М. Федурко // *Žmogus kalbos erdvėje* / Red. : А. Braun, А. Diomidova et al. – Kaunas : VU KHF, 2010. – С. 245–250.
18. Хоткевич Г. Голодовка / Г. Хоткевич // Хоткевич Г. Твори в 2-х т. [Упорядкування, підгот. текстів, вступ. стаття, та приміт. канд. філол. наук Ф. Погребенника]. – К. : Дніпро, 1966. –
Т. 2. [Камінна душа. Повість. – Розділи: гірські акварелі. – Гуцульські образки. – Статті та спогади]. – 1966. – С. 171–176.
19. Хоткевич Г. З давнини / Г. Хоткевич // Хоткевич Г. Авірон; Довбуш: Повісті. Оповідання / Упоряд., авт. післямови Ф. Погребенник. – К. : Дніпро, 1990. – С. 458–482.
20. Хоткевич Г. Перед дверима / Г. Хоткевич // Хоткевич Г. Авірон; Довбуш: Повісті. Оповідання / Упоряд., авт. післямови Ф. Погребенник. – К. : Дніпро, 1990. – С. 487–489.

21. Hrinchenko, B. A Dearth of Grain / Transl. by R. Franko // From days gone by : selected prose fiction / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). – Toronto, Language Lanterns Publications, 2008. – P. 100–115.
22. Hrinchenko, B. Little Sister Halya / Transl. by R. Franko // From days gone by : selected prose fiction / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). – Toronto, Language Lanterns Publications, 2008. – P. 116–125.
23. Hrinchenko, B. The Hut in the Valley / Transl. by R. Franko // From days gone by : selected prose fiction / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). – Toronto, Language Lanterns Publications, 2008. – P. 126–160.
24. Khotkevych, H. Facing the Door / Transl. by R. Franko // Desperate Times: A Trilogy / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). – Toronto, Language Lanterns Publications, 2010. – Volume I : Brother against brother: selected prose fiction. – 2010. – P. 272–275.
25. Khotkevych, H. From Days Gone By / Transl. by R. Franko // From days gone by : selected prose fiction / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). – Toronto, Language Lanterns Publications, 2008. – P. 161–192.
26. Khotkevych, H. The Hunger Strike / Transl. by R. Franko // Desperate Times: A Trilogy / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). – Toronto, Language Lanterns Publications, 2010. – Volume I : Brother against brother: selected prose fiction. – 2010. – P. 252–259.
27. The Concise Oxford Dictionary of Current English: Ninth Edition / edited by D. Thompson. – Oxford : Clarendon Press; Oxford University Press, 1995. – 1674 p.

Стаття надійшла до редакції 22 лютого 2013 року